

Protestant Theological University

'Ik ben met jullie, alle dagen...'

Klomp, M.C.M.

Published in:
Eredienstvaardig (voorloper van Laetare)

Published: 01/01/2011

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):
Klomp, M. C. M. (2011). 'Ik ben met jullie, alle dagen...': over het doven van de paaskaars op Goede Vrijdag. *Eredienstvaardig (voorloper van Laetare)*, 27(1), 20-21.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl .

Downloaded from the PThU Research Portal (Pure): <https://pure.pthu.nl> .

‘Ik ben met jullie, alle dagen...’

Over het doven van de paaskaars op Goede Vrijdag

Mirella Klomp

Ieder jaar rond Pasen zijn er (vooral aan protestantse zijde) kerken waar in de liturgie van Goede Vrijdag de paaskaars gedooft wordt. Soms wordt de gedoofte kaars aan het einde van de dienst de kerk uitgedragen. Wat is de betekenis van dit ritueel? Wat gebeurt er eigenlijk, vanuit het perspectief van ‘symbolisch handelen’, wanneer men de Paaskaars dooft? Hoe kan dat theologisch worden gezien?

“Het raakt me écht als de kaars uitgeblazen wordt.” zei een Protestants predikant een aantal jaren geleden in een landelijke krant over het doven van de Paaskaars op Goede Vrijdag.¹ Die handeling volgt in zijn gemeente na de passage uit Johannes 19 die eindigt met “Hij boog zijn hoofd en gaf de geest.” Deze praktijk komt ook voor in andere gemeenten her en der in het land. Uit het citaat van de predikant spreekt een gevoeligheid voor symboliek en voor rituele vormgeving die wellicht samengaat met het accent op beleving dat de postmoderne Westerse cultuur tekent. Het kan goed zijn om in de kerk bij een zekere gevoeligheid aan te haken, maar het is wel belangrijk om taal, handelen en symbolen bij elkaar te houden. Als de rite losgezongen raakt van het grote verhaal, wordt het ritueel een kunstje.

Performatief handelen

Wat gebeurt er wanneer in de liturgie de paaskaars wordt gedooft? Bij het beantwoorden van die vraag is het allereerst zinnig te kijken naar wat voor soort handeling dit betreft. Woord en gebaar gaan hier samen. Dat is vaak zo in de liturgie. Bij het uitspreken van de zegen aan het einde van de viering, bijvoorbeeld, heft de predikant doorgaans de handen op. In die handeling die met woorden gepaard gaat, vindt de zegening ook daadwerkelijk plaats. De liturgiewetenschap noemt dit soort handelen ‘performatief’: de *performance*, dus het volvoeren van de handeling, bewerkt iets. Door de handeling gebeurt iets; wat je doet, wordt daadwerkelijk gerealiseerd. Het in de paaswake binnenbrengen van de nieuwe paaskaars, onder de uitroep ‘licht van Christus’, is een vorm van performatief handelen: zo wordt het Pasen. Ook het doven van de paaskaars in de liturgie van Goede Vrijdag lijkt een performatieve handeling. Er ‘gebeurt’ iets als de paaskaars wordt uitgedooft na de woorden over het sterven van Jezus. Maar wat is dat precies? Het doven van het licht lijkt in ieder geval het besef te vestigen dat Jezus onherroepelijk is gestorven.

Hoe ‘performatief’ ook, theologisch gezien is deze ‘verwijzing’ allerminst vanzelfsprekend en zelfs problematisch. Want duidt in de christelijke liturgie het licht van de paaskaars niet de levende Heer aan? Het licht verwijst niet naar de historische figuur Jezus, wiens dood de vierende gemeente op Goede Vrijdag gedenkt: de kerk is in liturgische vieringen nooit uitgegaan van de historische Jezus, maar altijd van de levende Christus, hij die gezegd heeft “Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld.” (Mat. 28:20b). Christus, zoals wij hem kennen uit de Schrift, is dus in de liturgie altijd de opgestane

---

¹ Ik dank Dr. Eward Postma voor zijn commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Heer – óók als de gemeente op Goede Vrijdag het lijden en sterven van de Heer gedenkt. De paaskaars in de liturgie van de christelijke gemeente wijst dus primair naar de Levende.

Zijn deze theologische betekenis van de paaskaars en de performatieve handeling van het doven van die kaars met elkaar in overeenstemming te brengen? Moet de conclusie niet luiden dat het ‘doofritueel’ in tegenspraak is met de symboliek van de paaskaars? Ik meen dat die tegenspraak onwenselijk is. Wie het doven van de paaskaars na de woorden “Hij gaf de geest” serieus neemt, krijgt immers als signaal: ‘de dood wint het, ook van de levende Heer’. Wordt de paaskaars gedoofd, dan raken symbool (de paaskaars) en symboolhandeling (het doven) los van wat de Schrift en de traditie ons aanreiken. Dan heeft de gemeente wellicht een mooi en ontroerend (dramatisch!) ritueel, maar ook een merkwaardige symboolhandeling voor een geloofsgemeenschap die aan de opstanding van Christus haar bestaansrecht ontleent.

Normativiteit

De normativiteit van de liturgie is de laatste jaren onderwerp van (soms hevige) discussie. De veelkleurigheid aan actuele liturgische praktijken die ons land momenteel rijk is, laat zien dat er niet meer één liturgisch model is dat als centrum, als norm, als *editio typica* kan worden aangemerkt. Liturgie krijgt vorm door middel van ‘bricolage’, wordt samengesteld door middel van knip- en plakwerk van verschillende elementen.²

Toch is er wel iets van een norm. De liturgie van de christelijke gemeente is niet autonoom, zoals de kunsten. Bijbelse teksten vormen de horizon van de gemeente, ook in de liturgie. De Schrift kun je niet zonder meer over boord zetten. Anders gezegd, de Schrift voorziet de liturgie van een normatief kader. Normatief moet dan niet worden verstaan als ‘totalitair’, maar als bron waar uit geput wordt (zoals je ook kunt putten uit communistisch gedachtegoed, zonder het communisme als totalitair systeem aan te hangen). Dit maakt de gemeente tot wie zij is: een club mensen die zich aan de Schrift iets gelegen laat liggen.

Sowieso geldt dat liturgie een geheel is van niet helemaal zelf bedachte rituele elementen. Elk ritueel heeft elementen die de *performers* op één of andere manier zijn overgeleverd, die worden aangereikt en niet zelfgekozen zijn (bij een traditionele bruiloft verzint het trouwpaar ook niet zelf dat ringen zullen worden uitgewisseld, noch bedenken zij zelf dat de viering in een kerkgebouw moet plaatsvinden).³ Aan rituele elementen zit altijd een verhaal vast. Als de christelijke gemeente kiest voor het gebruik van een paaskaars, dan kiest zij daarmee dus niet voor iets nieuws. De paaskaars is geen neutraal object: er zijn al bepaalde conventies rondom die kaars, net als rond het uitdoven. Juist omdat het ritueel niet samenvalt met wat wij zelf bedacht hebben, kan liturgie uitstijgen boven wat wij er zelf inleggen. Kenmerkend voor de christelijke gemeente die liturgie viert is, kortom, het vasthouden aan de samenhang tussen wat zij leest in de Schrift (de symbooltaal), wat zij doet (de symboolhandeling) en de symbolen die zij in de liturgie gebruikt.

Niet doven? Wat dan?

Onvermijdelijk komt de vraag op: als het doven van de paaskaars op Goede Vrijdag niet past bij wie de gemeente is of wat zij viert, hoe dan concreet om te gaan met het licht, met de ‘oude’ paaskaars, of überhaupt met het branden van kaarsen in de Stille Week?

---

² Zie M. Barnard, ‘Bricolageliturgie: Liturgical Studies revisited’, *Verbum et ecclesia* vol. 29/1 (2008), 14-31. Barnard wijst erop dat dit liturgie-historisch gesproken feitelijk alle liturgie uit een samenstel van oorspronkelijk losse eenheden bestaat.

³ R. Rappaport, *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge 1999, 24.

Van achteren naar voren: juist vanwege het accent op de opstanding die in de paaswake wordt gevierd met het licht van Christus – brandend op de nieuwe paaskaars – is verstandig in de Stille of Goede Week alle andere accenten op licht te vermijden, door geen nadrukkelijke aandacht te schenken aan het aansteken of doven van kaarsen. Na de laatste liturgische viering op Palmzondag kan de oude paaskaars worden opgeborgen. Die kaars heeft dan voor het laatst gebrand en wordt niet meer gebruikt: Witte Donderdag is het begin van het Paasfeest, de oude paaskaars doet dan geen dienst meer. Worden er aan het begin van de Goede Week vespers gevierd, dan kunnen andere kaarsen gebruikt worden, die al branden voor aanvang van de vieringen. (Ook bij een eventuele ‘ontbloting’ van de avondmaalstafel op Witte Donderdag kunnen kaarsen brandend weggedragen worden, om daarna buiten het zicht van de gemeente te worden gedooft.) Het is goed mogelijk op Goede Vrijdag in het geheel geen kaarsen te branden. Pas in de Paasnacht (of aan het einde van de wake tegen de morgen), als de gemeente de opstanding viert, brengt de nieuwe paaskaars het licht ‘dat alle duister overwint’. Vanaf dat moment is de nieuwe paaskaars in gebruik.

“Protestanten zijn gevoeliger geworden voor beleving”, aldus de predikant die ik aan het begin van dit artikel citeerde. Als dat inderdaad waar is, dan is daar uiteraard niets op tegen. Het is echter wel goed te blijven nadenken over de samenhang tussen de gebruikte symbooltaal, symboolhandelingen en symbolen waarvan de gemeente zich in haar liturgie bedient.

*Dr. Mirella Klomp als liturgiewetenschapper werkzaam aan de Universiteit van Tilburg.
Tevens is zij proponent in de Protestantse Kerk in Nederland.*